

EXPERIENȚA MISTICĂ A CUVIOSULUI PĂRINTE SOFRONIE SAHAROV

Pr. conf. univ. dr. **Gavril TRIFA**

Abstract: Nowadays one of the world's challenges is without a doubt the unprecedented meeting of cultural and religious models. The key term is interculturalism, heavily promoted at international level with the declared intention to reduce conflict and to more easily integrate migrants in different socio-cultural spaces. To assume interculturalism is, for theologians, a priority, all the more so since modern means of information and communication make available to young people various models which are not only very dissimilar but also at different axiological levels in relation to the teaching revealed. This paper aims to compare and contrast the fundamental doctrines and the moral and educational implications of Orthodox spirituality with those of Far Eastern asceticism. The particularities and possibilities which the two spiritual approaches offer will be exemplified by means of the personal experiences of Father Sophrony Sakharov, who has recently been proposed for canonization by the Ecumenical Patriarchate.

Keywords: *Orthodox spirituality, Far Eastern mysticism, theology, morals, education.*

Preliminarii

Sufletul omenesc însetează în mod ontologic după cunoaștere, în general, și după cunoașterea de sine, în special, iar istoria a arătat că nu există „înlocuitori” sau o altă cale pentru identificarea răspunsurilor la întrebările cele mai personale. Nimic nu poate potoli dorința omului de a cunoaște și mai ales dorința ultimă de a cunoaște Ființa Primordială ce stă la baza a toate, la originea existenței. Un astfel de suflet aflat în perpetuă căutare a avut și părintele Sofronie Saharov¹, plin de o puternică tânjire de a-L găsi și a se uni cu Dumnezeu pentru veșnicie. Dar oricât de puternică ar fi căutarea omului după Dumnezeu, nu este de ajuns spre a putea cunoaște Adevărul absolut. Este nevoie ca Însuși Dumnezeu să Se descopere pe Sine, deoarece cunoașterea Adevărului este o împreună-lucrare a Celui care se dăruiește și a celui care primește. Dacă Dumnezeu nu S-ar descoperi pe Sine, omul întemeiat numai pe puterile sale va rătăci de la calea cunoașterii Adevărului, pentru că rațiunea omenească, condusă după propria-i autonomie, ușor alunecă de la Adevăr.

¹ Arhimandritul Sofronie Saharov, născut în data de 23 septembrie 1896 în Rusia, a trecut la cele veșnice în ziua de 11 iulie 1993, la vârsta de 97 de ani, în mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul” din Essex, Anglia. A fost ucenicul și biograful Sfântului Siluan Athonitul, despre care a scris o serie de cărți traduse și publicate în întreaga lume, inclusiv în România. Patriarhia Ecumenică a anunțat în toamna anului 2019, printr-un comunicat de presă, decizia privind canonizarea sa.

O analiză atentă asupra istoriei omenirii arată faptul că, atunci când omul încearcă să pătrundă Adevărul cel Veșnic cu mintea sa, prin singură puterea sa, aproape negreșit va ajunge la conceptul unui absolut *metafizic*, căruia principiul *Persoanei* îi va apărea ca limitativ.

Alunecarea către o astfel de construcție a absolutului, așa cum ne argumentează și părintele Sofronie Saharov, este consecința faptului că principiile după care se guvernează mintea sunt impersonale. „Dacă ea va fi socotită ca cea mai înaltă formă a manifestării omenești, lăsată în autonomia propriei lucrări, va încerca să depășească principiul personal ca temei al ființei, fie în planul Dumnezeiesc, fie în cel omenesc” (Sofronie, 2003, p. 64).

Această viziune metafizică despre Ființa Primă intuiește unitatea cea dintru început a Ființei, dar a se dovedește extrem de limitată în înțelegerea valorii persoanei și a înțelegerii acesteia ca „principiu ontologic mai adânc al ființei, iar gândirea, ca una dintre Energiile, una dintre expresiile acestui principiu personal. Astfel, experiența lumii precreștine, fie că participa sau nu la Descoperirea Vechiului Legământ, a arătat cât se poate de limpede cum se pierde omul în nedumeririle lui, total neputincios să afle ieșire și să atingă adevărata cunoaștere de Dumnezeu.” (Sofronie, 2003, p. 65).

Pe o astfel de cale de înțelegere a pășit și părintele Sofronie, după cum scria mai târziu, vreme de opt ani în tinerețea sa, timp în care s-a dedat cu toată ființa sa sistemului meditațiilor transcendente și ascetismului extrem-oriental. Această ruptură radicală în raport cu credința copilăriei s-a produs, după cum însuși părintele avea să scrie ulterior, din pricina lipsei vederii duhovnicești care să îl ajute să descopere Adevărul Evangheliei.

Părintele Sofronie Saharov și experiențele sale în spiritualitatea extrem-orientală

Viziunea orientală s-a dovedit, pentru o perioadă, în tinerețea sa, pentru părintele Sofronie mai tentantă decât ortodoxia, motiv pentru care își abandona propriile rădăcini spirituale fără ură, în chip rațional, ca pe ceva care nu îi oferea cunoașterea cea mai înaltă: „Din anii copilăriei intrasem în rugăciune. Dar a venit și o zi când, pe una din străzile Moscovei, dimineața, în minte mi s-a conturat gândul: Absolutul nu poate fi personal, iar veșnicia nu poate fi cuprinsă de psihica iubirii evanghelice. [...] Curioasă trăire; puterea gândului era asemenea unei lovituri de ciocan. Pentru totdeauna mi-a rămas în minte acel loc. [...] Am început cu o oarecare silire de sine a mă rupe de rugăciune și a înclina către o meditație de tip necreștin.” (Sofronie, 2005, p. 39).

Cauza acestei perioade de derută, consideră părintele Sofronie, este faptul că urma în cascadă deruta de obște a acelor cercuri în care petrecea² - confuzia dintre

² Sub influența profesorului său de pictură, Vassily Kandinsky, părintele Sofronie a fost atras de ideea „*creativității pure*”. Această idee se potrivește bine cu mistica orientală. Pentru mai multe detalii, a se vedea lucrarea „*Seeking Perfection in the World of Art - The artistic path of Father Sophrony*” by Sister Gabriela, Essex-UK, published by Stavropegic Monastery of St. John the Baptist, 2013.

conceptul de persoană și cel de individ și influența cărților despre budism, yoga și alte cărți cu conținut mistic³. I se părea că Evanghelia este mai puțin profundă ca alte învățături. Își amintea că Evanghelia spune: „Să iubești pe Dumnezeu și pe aproapele tău” (Luca 10, 27) și reflecta: „Aceasta este psihism, pe când alte învățături vorbesc despre Absolutul Suprapersonal.” (*Ne vorbește Părintele Sofronie*, 2003, p. 21).

Omul alege acest fel de căutare - ne consideră Arhimandritul Zaharia, unul dintre moștenitorii duhovnicești ai Părintelui Sofronie - „întrucât, în conștiința sa, identifică noțiunea mărginită a *individului*, cunoscută din experiență, cu cea a *ipostasului*, care scapă oricărei îngrădiri și poate cuprinde înlăuntrul ei întreaga ființare dumnezeiască și întreaga ființare a omului” (Zaharou, 2003, p. 49).

Viziunea doctrinară, pe care se fundamentează ascetica extrem-orientală, sistemul valorilor morale și desigur cel educațional, are ca principiu ideea conform căreia Ființa Absolută este existența primordială din care își are originea orice viață și această Ființă are un caracter transpersonal și transcendental. Potrivit acestei viziuni, omul „se poate recunoaște pe sine înrudit, chiar de o esență, Ființei Celei dintâi; poate să se hotărască la un act de îndumnezeire de sine, să se întoarcă la ființa sa dintru început”, toate prin decizii și mișcări auto-asumate și auto-dirijate (Sofronie, 2005, p. 31). Pentru realizarea unirii cu această Ființă Pură este nevoie, în concepția religiilor extrem-orientale, de o detașare ascetică de lumea aceasta iluzorie, de o concentrare meditativă prin care se ajunge la eliberarea din robia înșelătoare a acestei vieți. Printr-o asceză apofatică, se consideră că omul își poate birui condiția trecătoare, ajungând la o stare de profundă depersonalizare. Din această perspectivă, trupul ca manifestare ființială nu este nimic altceva decât lăcașul răului, o adevărată închisoare a sufletului. De aceea se cere implicarea totală în eliberarea din orice formă a vieții materiale, de orice atașament, renunțarea până și la dorința de a fi. Înțelegerea limitelor majore ale acestui drum și ieșirea ca decizie personală din această înșelare nu este deloc simplă, ne spune părintele Sofronie: „Înainte de a orîșicînd și se poate prezenta faptul că nu te-ai fi sustras, chipurile, destul de la tot ce este relativ, de la tot ce ființează cosmic; că în tînjirea după desăvârșire trebuie depășit în noi principiul personal, ca fiind o formă vremelnică a ființării ce ne îngrădește în toate manifestările noastre; într-un cuvînt, că ar trebui să ne străduim de bunăvoie a dezbrăca sau omorî în noi personalismul omenesc, spre a ne topi în oceanul de nenumit al Ființei Pure, al Absolutului Suprapersonal” (Sofronie, 2005, p. 32).

Această formă de asceză este intelectualistă pentru că este centrată preponderent pe puterea minții de a se abate de la tot ce este relativ și trecător. Inima, ca și centru al persoanei, este exclusă din acest proces al cunoașterii Absolutului, de aceea calea devine una abstractă și rațională.

Părintele Sofronie a simțit și a înțeles valoarea cugetării în adevărata cunoaștere, pentru care ucenicii săi observau că era „mereu preocupat de modul în care se poate aborda cunoașterea” (*Ne vorbește Părintele Sofronie*, 2003, p. 26). Pe

³ O cale prin care părintele Sofronie a intrat în contact cu mistica orientală a fost prietenia cu profesorul de muzică al uneia dintre surorile sale, originar din India.

bună dreptate, părintele nu putea ocoli astfel de întrebări: „Cine cunoaște? Cine se determină pe sine? Dacă eu am purces din Principiul cel fără de început, atunci cum s-a putut petrece o degradare atât de adâncă în ființa mea? De ce acum, cu atâta trudă, caut despărțirea de trup spre a redeveni ceea ce am fost întotdeauna și ceea ce, după rostuirea abstractă a viziunii mentale, nici nu am încetat a fi?” (Sofronie, 2005, p. 32).

Aceste întrebări apar în mistica extrem-orientală ca rezultat firesc al concepției acestor credințe despre lumea materială, pe care o consideră o emanație a Ființei Primordiale într-o succesiune nemărginită de acte creatoare și reabsorbții, toate nefiind decât o iluzie, un miraj sau un vis, care se vor evidenția doar atunci când omul va ajunge la suprema eliberare din ignoranța ființială și din lanțul întrupărilor. Adevărata esență a lumii, însă, nu poate fi cunoscută prin *sine* și nu poate să vină decât printr-un proces de interiorizare în care sufletul devine conștient de realitatea nemărginită și fără schimbare a Ființei Pure. Sufletul omului este creat după chipul Creatorului și tinde înspre El, de la care a primit prin creație și răscumpărare, de la care are în lucrare sau în potențialitate atribute ale Persoanei Supreme.

Eliberarea, pentru credințele extrem-orientale, se face prin meditație, care solicită retragerea organelor de simț de la lumea înconjurătoare și interiorizarea lor prin concentrare. În acest sens, părintele Sofronie își descrie propriile experiențe mistice-orientale: „În ceasurile meditației năzuiam către Ființa Absolută, mă sustrăgeam, precum mi se părea, de la tot ce este relativ, tot ce ține de felurite forme, văzute sau nevăzute, simțite sau gândite. Mă duceam cu încăpățănare în întunericul necunoașterii, ca prin sustragere de la tot ce este trecător să ajung la Ceea sau Cel ce transcede hotarele a tot ce este schimbăcios, a tot ce se poate clătina.” (Sofronie, 2005, p. 32).

Din punct de vedere moral și educațional, eliberarea la care se tinde pe această cale nu constă într-un proces de actualizare a persoanei după chipul Ființei absolute, ci de încercare de conștientizare a realității că omul este una cu Absolutul, concept numit panteism. Consecința directă este pierderea totală a caracterului personal și anularea totală a conștiinței. Roadele ascezei apofatice extrem-orientale țin intelect: „Meditațiile aduceau o odihnă de la risipirea grijilor vieții pământești, îmi dădeau ceasuri de îndulcire intelectuală, mă înălțau în sfere pe care le socoteam duhovnicești, mă așezau mai presus de mediul care mă înconjura.” (Sofronie, 2005, p. 78).

„Vederea” mândriei și întoarcerea la valorile religioase ale copilăriei ortodoxe

Cu trecerea timpului și cu lucrarea Harului, părintele Sofronie Saharov a ajuns să conștientizeze faptul că se află pe o cale greșită, în raport cu așteptările sale. În loc să se apropie de Ființa Adevărată, simte că se îndreaptă către neființă: „Acea perioadă a vieții mele, cineva ar putea-o vedea ca plină de inspirație, însă eu, de departe nu cu bucurie îmi amintesc de ea: am înțeles că mă dedam unei anume

«odihniri» care în realitate era o sinucidere în plan metafizic.” (Sofronie, 2005, p. 31).

Asceza apofatică, pe care a experimentat-o și părintele Sofronie Saharov, duce la afundarea în întunericul necunoașterii și contemplării unui Absolut Imaginar, poate avea ca rezultat ascuțirea unor puteri sufletești sau mentale ale omului. Pe lângă aceasta, orice pas sau nouă etapă, conduce pe nesimțite sufletul ascetului înspre patima mândriei, care face ca asceza respectivă să conducă la o stare de „îndumnezeire de sine”. Acest lucru este posibil datorită faptului că „în om, luat ca persoană nedeterminată, ca duh înzestrat cu libertatea autodeterminării, este cu puțință a observa un oarecare aspect necondiționat, o dumnezeire căreia, cum ar fi, nu i-ar trebui un alt Dumnezeu. El se poate recunoaște pe sine înrudit, chiar de o esență, Ființei Celei dintâi, poate să se hotărască la un act de îndumnezeire de sine, să se întoarcă la ființa sa dintru început.” (Sofronie, 2005, p. 42).

Această asceză impersonală implică detașarea minții de la tot ce este relativ și pieritor și se dovedește puternic egocentrică. Ea se întemeiază explicit și exclusiv pe voia și puterea omului de a se rupe cu mintea de tot ce este considerat relativ și pieritor, de tot ce e legat de orice formă văzută sau nevăzută, simțită sau gândită a existenței.

Faptul că tot efortul ascetic depinde de voința și tăria omului face ca în sufletul lui să cultive puternic mândria. Cel mai important din punct de vedere moral-ortodox și educațional este lipsa oricărei relații personale cu Dumnezeu, Care este Ființă Personală. Din punct de vedere ortodox, esența drumului este mândria, primul și cel mai mare păcat. Numai Lumina Necreată, ne spune din propria experiență părintele Sofronie, „prin pogorârea Sa peste noi, din credința în Dumnezeirea lui Iisus Hristos, face cu puțință a zări esența metafizică a mândriei. Harul Duhului Sfânt luminează mintea omului, și acesta descoperă înlăuntrul său prezența unei tumori maligne, care îi aduce moartea.” (Sofronie, 2005, p. 37). Astfel putem spune că faptul de a distinge păcatul în noi este un act duhovnicesc cu neputință fără har, fără ca Lumina dumnezeiască să se apropie de noi, să o trăim conștient.

Experiențele personale nu l-au împiedicat pe părintele Sofronie de la alunecarea în hăul întunericului neființei, căci în pragul tinereții a săvârșit cel mai mare păcat al vieții sale când, dintr-o mișcare nebună a ignoranței mândriei, l-a părăsit pe Dumnezeu Personal pentru un altul, un închipuit Absolut Suprapersonal. Cu trecerea timpului, prin luminare dumnezeiască, a conștientizat că toate tehnicile și practicile ascetice extrem-orientale nu fac decât să-l ducă pe om într-o stare de independență egocentrică în care acesta ajunge să-și absolutizeze propria existență.

Duhul omului creat după chipul și asemănarea Ființei Absolute are o înclinație înnăscută spre Dumnezeu și de a fi asemenea acestui Dumnezeu, dar când acest chip dumnezeiesc sădit în inima omului este absolutizat independent de Cel Care l-a creat, atunci se ajunge în chip firesc la slava de sine, înspre iluzia „îndumnezeirii de sine”, după modelul luciferic: „Mintea cosmică a lui Lucifer ademenește sufletul cu câte un gând sau altul și face ca omul să urmeze lui; el infectează cu boala cea de moarte purtătoare - mândria; el a avut cea mai mare reușită

asupra întâiului nostru părinte, Adam, sugerându-i impulsul autoîndumnezeirii, și până acum observăm că aceasta este una din cele mai puternice arme ale lui împotriva omului” (Sofronie, 2003, p. 59).

Totodată, nu trebuie să uităm că la temelia existenței noastre stă faptul că suntem ființe create din nimic și că purtăm în noi urmările căderii lui Adam, a cărei esență este o mișcare către îndumnezeirea de sine. Părintele Sofronie a văzut în înclinația sa spre mistica orientală o repetare a căderii adamice. „Mă conștientizăm ca fiind cel mai josnic nelegiuit pentru mândra mea pornire de a-L depăși.” (Sofronie, 2005, p. 47).

* * *

În câteva considerații de final și concluzii, evidențiem impactul și formele în care apare deruta spirituală, concomitent cu impunerea mândriei în sufletul omului fără credința într-un Dumnezeu Personal Creator. Întrebările de sine în acest caz, chiar dacă apar, nu pot să conducă la clarificări. Modul în care este structurată ascetica extrem-orientală, cu accentul pe puterea de voință a efortului propriu și absolutizarea tehnicilor individuale destinate devenirii de sine cultivă deruta și intensifică prezența *eului* în inima omului. Astfel, ascetul necreștin nu poate decât să se afunde constant în întunecata încercare de *sine*. Dacă are experiența anterioară a misticii ortodoxe, omul poate să conștientizeze hăul fără fund al mândriei care conduce înspre orbirea duhovnicească, chiar dacă este neputincios în a-i mai putea recunoaște prezența în mișcările inimii și minții.

La polul opus, principiul asceticii creștin-ortodoxe propune nevoița către micșorarea de sine, în opoziție cu pornirea mândră către auto-preamărire. Părintele Sofronie a arătat modul în care calea noastră este calea lucrării apofatice a sufletului, prin micșorarea interioară în urmarea lui Hristos Domnul, Care S-a micșorat pe Sine și încă până la moartea pe cruce (cf. Filip. 2, 5-9). Cu cât reușim să mergem mai adânc în jos, cu atât putem să ne curățim radical de urmările mândrei primordiale, a căderii din har a protopărintelui nostru Adam. Din experiența bimilenară a Părinților Bisericii înțelegem rolul fundamental al smereniei, calea care poate conduce înspre treapta cea mai înaltă a desăvârșirii.

Bibliografie

- Egger, Maxime, *Arhimandritul Sofronie - Călugăr pentru lume*, traducere de Aniela Siladi, în „S-a dus să-L vadă precum este”, coord. pr. Cătălin Pălimaru, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2013.
- Gabriela, Maica, *Căutând desăvârșirea în lumea artei. Calea artistică a părintelui Sofronie Saharov*, București, Editura Bizantina, 2017.
- Kenneth, Klaus, *Două milioane de kilometri în căutarea Adevărului*, traducere de Raluca Toderel, Sibiu, Editura Agnos, 2009.
- Neacșu, Arhim. Nathanael (ed.), *Arhimandritul Sofronie Saharov - experiența unei întâlniri*, Iași, Editura Doxologia, 2018.
- Sofronie, Arhimandritul, *Nașterea întru Împărăția cea neclătită*, traducere de

- Ieromonahul Rafail Noica, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
- Sofronie, Arhimandritul, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, traducere de Ieromonahul Rafail Noica, București, Editura Sophia, 2005.
 - Sofronie, Arhimandritul, *Taina vieții creștine*, Suceava, Editura Accent Print, 2014.
 - Sofronie, Arhimandritul, *Despre rugăciune*, Suceava, Editura Accent Print, 2019.
 - Saharov, Ieromonah Nicholas, *Iubesc, deci exist. Teologia arhimandritului Sofronie*, Sibiu, Editura: Deisis, 2008.
 - Zaharou, Arhimandritul Zaharia, *Hristos - Calea vieții noastre*, traducere de Ierom. Evloghie Munteanu, Galați, Editura Bunavestire, 2003.
 - Zaharou, Arhimandritul Zaharia, *Lărgiți și voi inimile voastre*, traducere de monahia Mariam Vicol, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2008.
 - Zaharou, Arhimandrit Zaharia, *Veșnicul astăzi*, București, Editura Bizantină, 2018.
 - *** *Ne vorbește Părintele Sofronie. Scrisori*, traducere de Pr.prof. Teoctist Caia, Galați, Editura Bunavestire, 2003.